

(Konya 1926); *Erzincan Tarihi* (İstanbul 1932); *Terceme Hakkında Düşünceler ve Tatbikata Ait Bazı Numuneler* (1934); *Sultan Aziz'in Mısır ve Avrupa Seyahati* (İstanbul 1944); *Profesör Mehmed Ali Aynî-Hayatı ve Eserleri* (İstanbul 1944).

Tercümeleri. *İlim Üzerine Müesses Terbiye* (A. Lézan'dan, Konya 1926); *Muhteşem Süleyman* (Fairfax Downey'den, İstanbul 1936); *Tepedelenli Ali Paşa* (Gabriel Reuméran'dan, İstanbul 1939); *Avrupa'nın Siyasî Tarihi 1818-1819* (E. Rosiye'den, İstanbul 1943); *Bir Garbî Gözüyle Müslümanlık* (Laura Veccia Vaglieri'den, İstanbul 1946); *Tarih Çiçekleri* (P. Larousse'dan, İstanbul 1946); *Rusya Tarihi* (Esad Fuad Tugay'dan, İstanbul 1948); *Allah'ın Kulu ve Resûlü Muhammed* (Esad Fuad Tugay'dan, İstanbul 1965). Ayrıca *Koçi Bey Risalesi*'ni bir önsöz ilâvesi ve bazı değerlendirmelerle yeni yazıyla ilk defa neşretmiştir (İstanbul 1939). Ali Kemâlî Bey'in *Yanya Tarihi*, *Güzelyazı Yazmak Sanatı*, *İkinci Cihan Harbi* gibi basılmamış eserleri de vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Ankara 1969, III; Gövsa, *Türk Meşhurları*, s. 215; Özge, *Katalog*, II, 684, 815; Tahir Erdoğan Şahin, *Erzincan Tarihi*, Erzincan 1987, II, 481-482.

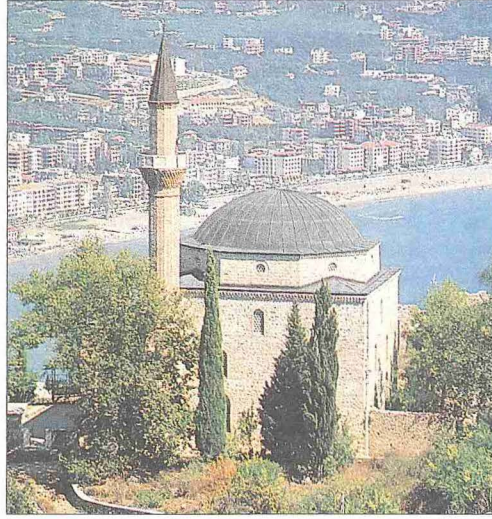

TURGUT AKPINAR

AKŞEBE SULTAN MESCİDİ

Alanya'da
Selçuklu dönemine ait
bir mescid.

Kitâbesine göre yapı, I. Alâeddin Keykubad'ın bende*lerinden Akşebe'nin (Akşebe) 628 (1231) yılında inşa ettirdiği bir mesciddir. Kalenin içinde iç kale yolu üzerinde yer alır. İki bölümlüdür ve büyük kısmı tuğladan yapılmıştır. Yapının kuzeybatısında bulunan minare, taş kaidede üzerine tuğla gövdeli olup aralarında sırlı tuğla kalıntıları farkedilmektedir. Kare planlı ana yapının duvarları tuğladan örülmüş, üzeri kubbe ile örtülmüştür. Doğusunda duvarına bitişik, kısmen moloz taşın da kullanılmış olduğu iki bölümlü bir ek yapı yer almaktadır. Bu binanın kuzey bölümü enine tonozlu, güney bölümü ise kubbelidir ve bu iki bölüm geniş bir kemerle birbirine bağlanmıştır. Kubbeli bölümün güney duvarında mihrap nişi, doğu duvarında da geniş kemerli ve basamaklı giriş kısmı bu-

Akşebe Sultan Mescidi ve mescidin 628 (1231) tarihli inşa kitâbesi - Alanya / Antalya

lunmaktadır. Tonozlu bölümün türbe olduğu ve eskiden burada üzeri çini kaplamalı bir sandukanın yer aldığı tahmin edilmektedir. Bu ek yapı, sonradan örülerek kapatılmış üç açıklıkla ana yapıya bağlıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

R. M. Riefstahl, *Cenubu Garbî Anadolu'da Türk Mimarisi* (trc. Cezmi Tahir Berklin), İstanbul 1941; İ. Hakkı Konyalı, *Alanya*, İstanbul 1946, s. 287; S. Lloyd — D. S. Rice, *Alanya* ('Alâ'iyâ) (trc. Nermin Sinemoğlu), Ankara 1964, s. 35-36; Murat Katoğlu, "13. Yüzyıl Konyasında Bir Cami Gurubunun Plan Tipi ve Son Cemaat Yeri", *TETD*, sy. 9 (1966), s. 486; Sadi Dilaver, "Anadolu'daki Tek Kubbeli Selçuklu Mescitlerinin Mimarlık Tarihi Yönünden Önemi", *Sanat Tarihi Yıllığı*, IV, İstanbul 1971, s. 17 vd.

ARA ALTUN

AKŞEHİR

İç Anadolu'da
Konya iline bağlı ilçe merkezi.

Sultan dağlarının eteğinde, aynı adı taşıyan gölün 9 km. güneyinde deniz seviyesinden 1020 m. yüksekte bulunan Akşehir, ilk olarak milâttan önce III. yüzyılda Makedonyalı bir prens olan Philomelos tarafından Philomelion adı ile kuruldu. Roma imparatorluk döneminin başından itibaren Asia eyaletinin, İmparator Diocletanus'tan itibaren de Pisidia eyaletinin sınırları içinde yer aldı. Anadolu'nun Türkler tarafından fethi ile birlikte Anadolu Selçuklu Devleti idaresine

girerek Akşehir adı ile anılmaya başlandı. Şehrin adı bazı kaynaklarda Akşar, Ahşar veya Ahşehir şeklinde geçmekte olup bu durum Akşehir adının mahallî telaffuzlara göre kaynaklara yansımış olmasından ileri gelmektedir.

Anadolu Selçuklu Devleti döneminde sultanlara yakın olanlara ve beylere temlik* veya has* olarak verilen Akşehir, bu devletin zayıflaması üzerine bölgede kurulan Türkmen beyliklerinin mücadelelerine sahne oldu. Bir ara Eşrefoğulları beyi Mübârizeddin Mehmed Bey tarafından beyliğinin sınırlarına katıldı. Daha sonra bölgeye Hamidoğulları Beyliği'nin hâkim olmasıyla onların idaresine girdi. Bu beyliğin Karamanoğulları ile yaptığı mücadelelere de sahne olan Akşehir, 1381'de Hamidoğulları beyi Kemaleddin Hüseyin Bey tarafından birkaç kasaba ile birlikte Osmanlılar'a satıldı. Şehir bundan sonra Anadolu'da uzun süre devam eden Osmanlı-Karaman nüfuz mücadelesinden büyük ölçüde etkilendi. Nihayet Fâtih Sultan Mehmed'in 1468'de Karamanoğulları Beyliği'ne son vermesinden sonra kesin olarak Osmanlı idaresine girdi.

Şehir, Osmanlı döneminde yapılan 1501 tarihli tahrir*e göre 2750-3000 civarında bir nüfusa sahipti (BA, TD, nr. 40, s. 639-654). Bu nüfusun kırk-elli kişi kadarını hristiyan unsur teşkil ediyordu. 1525'te yapılan diğer bir tahrirde şehrin toplam nüfusu 3000-3200 kişi olup bunun yine kırk-elli kişisi hristi-

yanlardan ibaretti (BA, TD, nr. 399, s. 311-319; BA, TD, nr. 387, s. 70). XVI. yüzyıl ortalarında nüfusu 4000-4500 civarında iken (BA, TD, nr. 415, s. 332-340) bu rakam 1584'te 7000'e yükselmiştir; XIX. yüzyıl sonlarında ise 8500 civarında idi.

1501 yılında şehir halkından birer hanenin Karaman ve Yalvac'tan, iki hanenin Aksaray'dan, üç hanenin "Acem di-yarı"ndan geldiği, XVI. yüzyıl ortalarında ise altı hanenin Konya'nın ova bölgesini kendisine yurt edinen Atçeken (Eskışan) oymaklarına mensup olduğu anlaşılmaktadır. Şehirdeki hristiyan nüfus ise ayrı bir mahalle teşkil etmeyip Türkler'le aynı mahallelerde oturmaktaydı. Bunlardan Seydi Mahmud Hayran ve Ahî Yâdigâr Mescidi mahallelerinde oturan bir kısmı, Türkçe adlar taşımaktaydı. Aynı tarihte şehirde kırk, 1525'te kırk bir, XVI. yüzyıl ortalarında ise kırk iki mahalle vardı. Bunlardan Medrese, İmaret, Nakkaş Mescidi, Ahî Celâl Mescidi, Hacı Kuş Mescidi, Ahî Yâdigâr Mescidi ve Seydi Mahmud Hayran (Zâviyesi) vb. mahalleler birer sosyal müessese etrafında gelişmiştir.

Şehirde Osmanlı öncesinde de oldukça hareketli bir ticarî ve iktisadî hayat vardı. Bunda, ticarî ve sınıf fonksiyonu olan pek çok dükkânı ve işyerini elinde bulunduran vakıfların büyük rolü olmuştur. Şehrin bu gelişmesi, Osmanlı döneminde önemli bir ticaret yolu olan İstanbul-Bağdat yolu üzerinde bulunması sebebiyle daha da arttı. Nitekim 1525'te şehirde en az elli altı dükkân ve on sekiz han ile bir bozahane, bir mumhane ve on bir değirmen vardı (BA, TD, nr. 387, s. 70). Bunun yanında ekonomik faaliyetin ağırlığını zirai mahsul-ler teşkil etmekte idi. Civarda yetişen çeşitli meyveler yakındaki şehirlerle beraber İstanbul'a da gönderiliyordu. Akşehir gölünde de balıkçılık yapılıyordu.

Kanûnî dönemine kadar idarî statüsü hakkında açık bir bilgi bulunmayan Akşehir, 1525'ten itibaren Karaman eyaletine bağlı bir sancak oldu. Bu tarihte sancağa bağlı olarak merkez kazadan başka İshaklı, Çimenili, Ilgın, Belviran ve Aladağ kazaları bulunmaktaydı (BA, TD, nr. 387, s. 81, 84, 86, 92, 100). Sancaklık statüsünü XVII ve XVIII. yüzyıllarda da korudu. Cuinet, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Konya'nın bir kazası haline gelen Akşehir'in Doğanhisar ve Cihanbeyli adıyla iki nahiyesinin bulunduğunu kaydeder.

Akşehir'de Nasreddin Hoca Meydanı'ndan bir görünüş

Günümüzdeki Akşehir, Evliya Çelebi'nin bu şehir için yaptığı tasvirlerle uygun bir şekilde, meyve bahçelerinin kuşattığı yeşillikler şeridi içinde yer alır. Afyon'u Konya'ya bağlayan işlek yol üzerinde özellikle zirai ürünler bakımından canlı bir alım satım merkezidir. Sultan dağlarını 1700 m. yüksekliğindeki bir geçitle aşarak Göller yöresine giden yol, burada Afyon - Konya yolundan ayrılır. Ayrıca Haydarpasa - Afyon - Konya demiryolu üzerinde de istasyonu vardır. Şehrin nüfusu, 1927'de yapılan Cumhuriyet'in ilk sayımında 10.000'in altında idi. 1950'de 13.000, 1970'te 33.000 olan nüfus 1985'te 45.320'ye ulaştı.

Akşehir'de Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinden kalma birçok tarihî eser vardır. 1525'te burada dört cami, kırk altı mescid, üç medrese, altı zâviye, yedi çeşme ve altı hamam bulunuyordu (BA, TD, nr. 387, s. 70). Bu eserler arasında, XIII. yüzyılda Fahreddin Ali Sâhib Atâ tarafından bir külliye olarak inşa ettirilen Taşmedrese ve Mescidi, yine XIII. yüzyılda yaptırılan Altın Kalem Mescidi, aynı yüzyıla ait Seydi Mahmud Hayran Zâviyesi ve bugün Ulucami adıyla bilinen yine XIII. yüzyılda inşa edilmiş Sultan Alâeddin Minaresi Camii ile II. Bayezid'in oğluna ait Sultan Abdullah Zâviyesi ve XVI. yüzyıl başlarında yapılan İmaret (Hasan Paşa) Camii en önemlilerindendir. Ayrıca Nasreddin Hoca'nın türbesi de burada bulunmaktadır.

Akşehir ilçesi, merkez bucağından başka Reis ve Tuzlukçu bucaklarına ay-

rılmıştır. Yüzölçümü 1442 km² olan ilçenin sınırları içinde 1985 sayımının sonuçlarına göre 96.522 nüfus yaşamaktaydı. Nüfus yoğunluğu ise 67 idi.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 40, s. 639-654; nr. 387, s. 70, 81, 84, 86, 92, 100; nr. 399, s. 311-319; nr. 415, s. 332-340; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 15-16; Cuinet, I, 802, 818; *Konya Vilâyeti Salnâmesi* (1302), s. 58-61; *Kâmusü'l-a'lâm*, I, 266-267; İ. Hakkı Konyalı, *Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir*, İstanbul 1945; D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor*, Princeton 1950, s. 1313; Feridun Nâfiz Uzluk, *Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi*, Ankara 1958, s. 42-49; Suraiya Faroqi, *Towns and townsmen of Ottoman Anatolia 1520-1650*, Cambridge 1984, s. 36-38, 196-199, 303; Ekrem Kâmil, "Gazzî-Mekki Seyahatnâmesi", *Tarih Semineri Dergisi*, I/2, İstanbul 1937, s. 32-33; W. Ruge, "Philomelion", *RE*, XIX, 2520-2523; Besim Darkot, "Akşehir", *İA*, I, 277; Cl. Huart - F. Taeschner, "Ak Şehr", *EI²* (İng.), I, 313.

İLHAN ŞAHİN

AKŞEHİRLİ HASAN FEHMİ

(bk. HASAN FEHMİ EFENDİ).

AKŞEMSEDDİN

(ö. 863/1459)

Fâtih'in hocası, mutasavvıf, âlim - tabip ve şair.

Asıl adı Şemseddin Muhammed b. Hamza'dır. Ancak Akşemseddin veya kısaca Akşeyh adıyla şöhret bulmuştur. 792 (1390) yılında Şam'da doğdu. 'Avâ-